

Economic Crimes and "Corruption on Earth": A Comparative Analysis of Criminal Approaches in Islamic Countries

1. Sohrab Neshastehriz: Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
2. Masoud Heydari*: Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran. Email: Masoud_heidari2@yahoo.com (Corresponding Author)

ABSTRACT

This article examines the criminal approaches in Islamic countries regarding economic crimes, with a focus on the concept of "corruption on earth" (*ifsād fī al-arḍ*) and its manifestations. Economic crime, which is one of the major challenges of the modern world, is a general term for a wide range of offenses. These offenses are defined and addressed in all Islamic countries according to their governing religious and jurisprudential principles, leading to distinct legal approaches. The present study, which is descriptive-analytical in nature and based on documentary and library research methods, shows that the concept of *ifsād fī al-arḍ* in Islam is considered one of the gravest sins, and combating it is deemed one of the primary duties of the Islamic government. An examination of the criminal approaches in Islamic countries reveals that they adopt diverse strategies for addressing economic crimes, influenced by various factors such as religious and jurisprudential foundations, culture, history, politics, and globalization. While these countries share certain commonalities, significant differences also exist. For example, traditional approaches are implemented more strictly in Saudi Arabia, whereas countries like Turkey and Malaysia apply more modern laws to combat financial corruption. Therefore, to improve coordinated efforts against such crimes, essential measures include enhancing international jurisprudential cooperation, exchanging specialized information, reforming laws, and strengthening regional joint oversight institutions.

Keywords: *ifsād fī al-arḍ, criminal approach, economic crimes, criminal laws, Islamic countries.*

How to cite: Neshastehriz, S. & Heydari, M. (2024). Economic Crimes and "Corruption on Earth": A Comparative Analysis of Criminal Approaches in Islamic Countries. *Comparative Studies in Jurisprudence, Law, and Politics*, 6(1), 169-187.

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

Submit Date: 28 May 2024
Revise Date: 04 June 2024
Accept Date: 10 June 2024
Publish Date: 19 June 2024

پژوهش‌ها و تطبیق فقه،

حقوق و سیاست

جرایم اقتصادی و «افساد فی الارض»: تحلیل تطبیقی رویکردهای کیفری در کشورهای اسلامی

۱. سهراب نشاسته ریز: استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران
۲. مسعود حیدری: دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران. پست الکترونیک: Masoud_heidari2@yahoo.com (نویسنده مسئول)

چکیده

در این مقاله رویکردهای کیفری در کشورهای اسلامی در رابطه با جرایم اقتصادی با توجه به موضوع «افساد فی الارض» و مصادیق آن مورد بررسی قرار گرفته است. جرم اقتصادی که یکی از معضلات مهم دنیای امروزی است، اصطلاحی عام برای طیف وسیعی از جرایم است که در تمامی کشورهای اسلامی با توجه به مبانی دینی و فقهی حاکم بر آن‌ها تعریف و رویکردهای حقوقی خاصی برای مقابله با آن اتخاذ می‌شود. تحقیق حاضر که از نوع توصیفی - تحلیلی است که داده‌های آن از روش اسنادی - کتابخانه‌ای به دست آمده، نشان می‌دهد که موضوع «افساد فی الارض» در اسلام به عنوان یکی از بزرگ‌ترین گناهان محسوب می‌شود که مبارزه با آن از جمله وظایف اصلی حکومت اسلامی شمرده شده است. بررسی رویکردهای کیفری در کشورهای اسلامی نشان داد که کشورهای اسلامی رویکردهای متنوعی در مقابله با جرایم اقتصادی دارند و تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله مبانی دینی و فقهی، فرهنگ، تاریخ، سیاست و جهانی شدن قرار دارند. اگرچه این کشورها در برخی موارد اشتراکاتی دارند، اما تفاوت‌های قابل توجهی نیز بین آن‌ها وجود دارد. لذا در حالی که در عربستان سعودی رویکردهای سنتی با شدت بیشتری اجرا می‌شوند، در کشورهایی مانند ترکیه و مالزی قوانین مدرن‌تری برای مقابله با فساد مالی به کار گرفته می‌شود. لذا جهت بهبود مبارزه هماهنگ با این دست از جرایم، افزایش همکاری بین‌المللی فقهی، تبادل اطلاعات تخصصی، اصلاح قوانین و تقویت نهادهای نظارتی مشترک منطقه‌ای از جمله ضروری‌ترین اقدامات است. واژگان کلیدی: افساد فی الارض، رویکرد کیفری، جرایم اقتصادی، قوانین کیفری، کشورهای اسلامی.

نحوه استناددهی: نشاسته ریز، سهراب، و حیدری، مسعود. (۱۴۰۳). جرایم اقتصادی و «افساد فی الارض»: تحلیل تطبیقی رویکردهای کیفری در کشورهای اسلامی. پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست، ۱(۶)، ۱۸۷-۱۶۹.

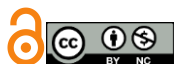
© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

تاریخ ارسال: ۸ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۵ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۲۱ خرداد ۱۴۰۳

تاریخ چاپ: ۳۰ خرداد ۱۴۰۳

اقتصاد و حقوق کیفری، دو رکن اساسی هر جامعه‌اند که به طور متقابلی بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. اقتصاد به‌عنوان موتور محرک هر جامعه، بر پایداری و استحکام تمام نهادهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی تأثیرگذار است (Asadi et al, 2022). با صنعتی‌شدن جوامع و افزایش اهمیت سرمایه، نیاز به حمایت حقوقی از این دارایی‌ها بیش‌ازپیش احساس شد. در همین راستا، حقوق کیفری به‌عنوان ابزاری برای حفظ نظم اقتصادی و مقابله با جرایم اقتصادی و مالی نقش‌آفرینی می‌کند. تاریخ نشان می‌دهد که با گسترش شیوه تولید انبوه و تغییر در ابزار و شیوه تولید، سرمایه اهمیت فراوانی پیدا نموده و به حقوق، به‌ویژه حقوق کیفری برای حمایت از این سرمایه‌داری نوین احتیاج بیشتری پیدا شده است. این ارتباط تنگاتنگ میان اقتصاد و حقوق کیفری در کشورهای جهان، به‌ویژه با وقوع انقلاب صنعتی، استحکام بیشتری یافته است (Ashuri & Mirzaei, 2012).

در ایران نیز، با تصویب قانون مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲، برای اولین بار واژه «جرایم اقتصادی» در مواد گوناگون مطرح گردید و با پیش‌بینی مجازات‌های شدیدتر، گام مهمی در جهت مبارزه با این جرایم برداشته است. در این قانون با پذیرش «افساد فی‌الارض» در جرایم اقتصادی، رویکردی نوین و پیشگیرانه، با هدف کاهش انگیزه مجرمان برای ارتکاب جرم، به دنبال ایجاد یک محیط اقتصادی سالم و پایدار شد (MirKhalili & Heidari, 2019). «افساد فی‌الارض» را می‌توان عبارت از هر رفتاری دانست که در صورت شیوع، ضمن انهدام اجتماع و حیات اجتماعی، و برهم‌زدن مسیر عادی و سلامت امنیتی، اخلاقی یا اقتصادی جامعه، موجب تباهی در نظام آن شود (Asadi, 2022) (Sedighyan, & Zare Mehrjardi, 2022).

اصولاً جرم اقتصادی، اصطلاحی عام برای طیف وسیعی از جرایم است که در تمامی کشورهای جهان توانسته است که به‌رغم تفاوت قابل‌توجه بسیاری از عناوین زیر مجموعه خود، همه را تحت شمول خود در آورد. حدود ۲۰۰۰ عنوان مجرمانه در مجموعه قوانین کیفری وجود دارد که بسیاری از آن‌ها می‌توانند از مصادیق جرایم اقتصادی به‌شمار آیند. این جرایم می‌توانند سازمان یافته و یا غیر سازمان یافته باشند (Seraj, 2021). جرایم اقتصادی و مالی معمولاً بر سه رکن اصلی یعنی اقتصاد زیرزمینی، فساد و پول‌شویی استوار است. فساد به‌عنوان عنصر اصلی پدیده‌ای به نام جرایم اقتصادی و مالی تلقی می‌شود که عموماً سلامت محیط اقتصادی یک کشور را به طور جدی مخدوش نموده و حاکمیت دموکراتیک و حاکمیت قانون را تغییر داده و تهدیدی واقعی برای توسعه فرهنگی، سیاسی و اقتصادی می‌گردد (Feher & Borlea, 2021). با توجه به اهمیت و موضوعیت جرایم اقتصادی در سایر کشورهای جهان، در بسیاری از کشورهای اسلامی نیز، مشاهده می‌شود که جرایم اقتصادی نه‌تنها بر اساس قوانین و مقررات خاص خود، بلکه بر اساس مفهوم فقهی «افساد فی‌الارض» نیز مورد پیگرد قرار می‌گیرند و لذا قوانین کیفری آن‌ها نیز معمولاً بر اساس اصول کلی فقه اسلامی و با توجه به شرایط خاص هر کشور تدوین شده‌اند.

در تحقیقی که به منظور بررسی منابع مختلف فقهی کشورهای اسلامی انجام شده است، جرایم اقتصادی در دودسته اصلی زیر طبقه‌بندی نموده‌اند: الف - جرایم حد: که شامل جرایمی است که مجازات آن‌ها در قرآن و سنت به طور دقیق تعیین شده است. مانند سرقت (سَرَقَة) و راهزنی (هیرَبَة) که مجازات این جرایم از پیش تعیین شده و تغییرناپذیر است. ب- جرایم تعزیری: که مجازات آن‌ها در قرآن و سنت به طور دقیق مشخص نشده و تعیین میزان مجازات آن‌ها به اختیار حاکم اسلامی است. اکثر جرایم اقتصادی نظیر فساد، پول‌شویی، قاچاق، جعل، کلاهبرداری و حتی آلودگی محیط‌زیست در این دسته قرار می‌گیرند. مجازات این جرایم بسته به شدت جرم و شرایط مرتکب، متفاوت خواهد

بود و می‌تواند شامل مجازات‌های مالی، حبس و یا سایر مجازات‌های بازدارنده‌ای نظیر اعدام نیز باشد (Jaenudin & Arif Faizal, 2021).

امروزه مداخله کیفری قانون‌گذار در حوزه اقتصاد اگر بیش از دیگر حوزه‌ها نباشد کمتر نیست. این جرایم در بسیاری موارد جنبه فراملی دارند و در همین راستاست که مشاهده می‌شود که از سال ۲۰۰۰ تاکنون در سطح سازمان ملل متحد، کنوانسیون‌های پالمو و مریدا برای مبارزه با جرایم مالی و اقتصادی به تصویب رسیده است. بررسی‌های متعدد نشان می‌دهد که همانند جمهوری اسلامی ایران، توسل به حقوق کیفری، هسته اصلی سیاست جنایی غالب کشورهای مسلمان جهان در مقابله با مفاسد و جرایم اقتصادی بوده و برخورد قاطع به همراه آثار کیفری شدید در راستای کاهش مزایای ارتکاب جرم و نیز ناتوان سازی مرتکبین این جرایم مشاهده می‌شود (Mirkhalili & Heidar, 2020) که در نوع خود می‌تواند درس‌های مهمی را برای کشوری نظیر ایران که موضوع جرایم اقتصادی و لزوم مبارزه با آن در دهه‌های اخیر همواره یکی از دغدغه‌های مسئولین و دولت مردان در ایران بوده است، داشته باشد.

از این رو در این پژوهش به دلیل نقش غیرقابل‌انکار نظام حقوقی به طور عام و نظام عدالت کیفری به طور خاص در هدایت و جهت‌دهی به محیط اقتصادی کشور و معنای عام عنوان مجرمانه «افساد فی الارض» که موضوع هیچ جرم خاصی در جرایم اقتصادی نیست، سعی می‌شود که با مروری تطبیقی با اتخاذ روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، نحوه برخورد کیفری با جرایم اقتصادی در کشورهای اسلامی بررسی و نقش «افساد فی الارض» در این سیاست‌ها را تحلیل و مورد کنکاش و واکاوی قرار گیرد تا ضمن بررسی این موضوع، نقاط افتراق و یا اشتراک رویکردهای کیفری در کشورهای مسلمان که از فقه کیفری نیز طبیعی می‌نمایند، مورد شناسایی قرار گیرد. از آنجایی که تاکنون مطالعه مشابهی در این زمینه انجام نپذیرفته است، اهمیت و ضرورت انجام این پژوهش، دوچندان و لزوم اجرای آن را بیشتر توجیه می‌نماید.

پیشینه تحقیق

با مروری به ادبیات نظری موجود و پژوهش‌های انجام‌گرفته توسط نگارنده، مشاهده می‌شود که هر دو موضوع جرایم اقتصادی و رویکرد کیفری برخورد با این جرایم و همچنین مبحث فقهی «افساد فی الارض» و جرایم مصادیق این مبحث، در مطالعات داخلی و خارجی متعددی مورد بررسی قرار گرفته است. علی‌رغم وجود مطالعات متعدد در این رابطه، به جز مقایسه تطبیقی «افساد فی الارض» در میان فقه شیعه و سنی، متأسفانه هیچ مطالعه جامعی که به صورت تطبیقی در رابطه با برخورد کیفری با جرایم اقتصادی با توجه به مبحث فساد فی الارض در کشورهای اسلامی انجام نیافته است که این مطالعه می‌تواند به نوعی شکاف و خلأ مطالعاتی موجود را پر نماید. لذا با توجه به اهمیت موضوع، جهت آشنایی با ادبیات موجود، به پاره‌ای از جدیدترین این مطالعات اشاره می‌شود. میر محمدصادقی و سلطانی (۱۴۰۲)، ضمن مطالعه‌ای در ایران نتیجه‌گیری نموده‌اند که علی‌رغم سختگیری کیفری ناشی از حاکم شدن رویکرد امنیت‌گرا در جرایم اقتصادی در کشور، نه تنها ارتکاب این جرایم کاهش نیافته، بلکه دامنه این جرایم گسترده‌تر شده و در اکثر حوزه‌های مالی و اقتصادی کشور شیوع پیدا کرده است؛ که یکی از دلایل عمده این امر، دولتی یا ارشادی بودن نظام اقتصادی حاکم و به تبع آن فساد اداری موجود در بخش‌های اقتصادی دولت ایران است (Mirmohammadsadeghi & Sotani Renani, 2024). اسدی و همکاران (۱۴۰۰) ضمن مطالعه بسترها و چالش‌های تسری افساد فی الارض به جرایم اقتصادی در ایران، ضمن بیان فقدان مبانی قابل اتکاء برای جرم‌انگاری علیحده افساد فی الارض در دیدگاه مفسرین کتاب و فقهای امامیه و عامه، از غلبه دیدگاه‌های عوام‌گرایانه و ابزار گرایانه در قانونگذاری کیفری مرتبط با جرایم اقتصادی بحث می‌نمایند و

نتیجه‌گیری می‌کند که در اثر تأثیرپذیری از دیدگاه‌های مزبور، ضمن تبعیت از یک رویکرد کیفری سخت‌گیرانه، چالش‌های عمده‌ای همچون اتخاذ رویکردهای سرکوبگر و عدم التفات به ویژگی‌های خاص جرایم اقتصادی و مرتکبین آن‌ها را موجب گردیده است (Asadi et al., 2021). رستمی و همکاران (۱۴۰۱) ضمن مطالعه‌ای با رویکرد فقهی - حقوقی در رابطه با جرم اخلال در نظم اقتصادی با تأکید بر افساد فی‌الارض، ضمن تأکید بر مبهم بودن تعریف و غیر شفاف بودن افساد فی‌الارض، تطابق بعد رویکرد فقهی نسبت به این مفهوم را نیز دارای ابهام دانسته و بیان می‌دارند که هرگاه اخلال در نظام اقتصادی به قصد ضربه زدن به نظام یا با علم و آگاهی از موثر بودن اقدام در مقابله با نظام صورت پذیرد؛ از مصادیق افساد فی‌الارض خواهد بود که ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، در زیر مجموعه افساد فی‌الارض قرار گرفته از این رو حکم اعدام می‌تواند برای این افراد اجرا شود که به نظر می‌رسد حکم سنگینی بوده و تبعات زیادی داشته باشد، لذا ضروری است که عناوین مذکور با ظرافت بیشتری توسط قانون‌گذار تعریف گردد و مصادیق آن بطور دقیق و شفاف احصاء گردد (Rostami et al., 2022).

علی (۱۹۸۵) در مطالعه‌ای در رابطه با سیاست کیفری در عربستان سعودی در خصوص جرایم اقتصادی و غیر اقتصادی که بر اساس قوانین اسلامی اداره می‌شود بیان می‌نماید که رویکرد کیفری این کشور عمدتاً مبتنی بر بازدارندگی و قصاص در مفهوم است که با قطعیت و سرعت در عمل مشخص می‌شود، در حالی که در کشورهایی نظیر ایالات متحده آمریکا فلسفه کیفری (حکم بر قانون مثبت) عمدتاً مبتنی بر بازپروری مجرم است، و از این رو اجرای عدالت نسبتاً کند و نامطمئن است. به باور نگارنده، نرخ جنایات اخیر به طور قابل توجهی بین دو کشور به نفع عربستان سعودی چه در جنایات خشونت‌آمیز یا جنایات اقتصادی و مالی متفاوت است و به نظر می‌رسد که ترکیبی از عوامل در نرخ بسیار پایین جرم و جنایت در عربستان سعودی نقش داشته باشد که از آن جمله می‌توان به تأثیر محکم و بازدارنده قوانین جزایی اسلامی، تأثیر کلی دین و دینداری، تأثیر آموزه‌های قرآنی و نظام آموزشی اسلامی اشاره نمود (Ali, 1985). در تحقیقی دیگر برای بررسی منابع فقهی پاره‌ای از کشورهای اسلامی، بیان می‌نماید که جرم یا جنایت در حقوق جزای اسلام، اعمالی را شامل می‌شود که مخالف شرع هستند که قابل مجازات هستند. این مجازات‌ها ممکن است به صورت حد یا تعزیر باشد (Jaenudin & Arif Faizal, 2021). لذا بر همین اساس، جرایم اقتصادی در فقه جزایی به دودسته: الف- جرایم اقتصادی حدی: مانند سرقت و حراجه که مجازات آن‌ها در شرع مشخص شده است، ب- جرایم اقتصادی تعزیری: مانند فساد، پول‌شویی، قاچاق، جعل، کلاهبرداری و آلودگی محیط‌زیست که مجازات آن‌ها به تشخیص حاکم شرع و باتوجه به مصالح جامعه تعیین می‌شود، تقسیم می‌شود. به باور نگارندگان، جرایم اقتصادی تعزیری که جرایم جدی‌تر محسوب می‌شوند می‌توانند در دسته «فساد فی‌الارض» قرار گیرند. در مطالعه دیگری، «فساد فی‌الارض» را اصطلاحی می‌داند که در فقه اسلامی کشورهای مسلمان برای توصیف عمل گسترش فساد در زمین استفاده می‌شود. لذا هرگونه عملی که باعث فساد، بی‌نظمی و آسیب به افراد یا جامعه به‌طور کلی شود نیز می‌تواند تحت عنوان «فساد فی‌الارض» قرار گیرد. از منظر نگارنده، این یک جرم جدی است که یکی از گناهان بزرگ در اسلام محسوب می‌شود. افساد فی‌الارض مفهومی گسترده است که شامل طیف وسیعی از رفتارهای مضر برای جامعه، از جمله: اعمال خشونت، تروریسم، سرقت، کلاهبرداری، رشوه، فروش مواد مخدر، نشر باطل و سایر اشکال فعالیت‌های مجرمانه باشد (Shahzad, 2023). طبق ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، مجازات افساد فی‌الارض در صورت اثبات، اعدام هست.

مفهوم‌شناسی جرایم اقتصادی و افساد فی‌الارض

۱- جرایم اقتصادی

از بزهکاری اقتصادی غالباً به عنوان مسئله دنیای امروز بحث می شود. بعد از گذشت چند دهه از پیدایش و ورود آن به دنیای علوم کیفری، هنوز هم دارای چارچوب و تعریف مشخصی نیست که ناشی از پیشرفت و تحول فزاینده علوم جدید در دنیای صنعتی و تجاری است. در یک تعریف کلی «جرایم اقتصادی» را جرایمی دانسته اند که برای دستیابی به یک امتیاز مالی ارتکاب می یابند. البته این مانع از آن نیست که از گذر ارتکاب این جرمها امتیازهای غیرمالی هم حاصل شود. جرم اقتصادی می تواند در بسترهای گوناگون یا در بطن فعالیت های مشروعی مانند بخش های مالی، بازار دولتی، بودجه دولتی (مالیات و سایر منابع مالی)، مصرف، مبادلات تجاری، تولیدات صنعتی، خدمات اداری و قضایی، اعمال قدرت سیاسی و نیز در بیشتر روابط قراردادی ارتکاب یابد (Haji Tabar Firoozjaei et al., 2022).

۱-۱- ماهیت و تأثیرات:

جرایم اقتصادی دارای ماهیتی پیچیده و متنوع هستند که نه تنها بر اقتصاد ملی بلکه بر روابط اجتماعی و اعتماد عمومی نیز تأثیرات منفی می گذارند. این پیچیدگی به دلایل متعددی نظیر: بین المللی و فراملی بودن آنها، استفاده از ابزارهای پیچیده مالی، تغییر مداوم روش های مجرمانه، ارتباط با سایر جرایم، تأثیر بر اقتصاد ملی و نهایتاً ضرورت برخورد تخصصی با این جرایم هست که باعث می شود که این جرایم یکی از چالش برانگیزترین حوزه های حقوقی و قضایی به شمار آیند. این جرایم می توانند از یک سو منجر به کاهش سرمایه گذاری های داخلی و خارجی، افزایش فقر و نابرابری، و از سوی دیگر، دشواری در کشف و اثبات جرم، تخریب اصول حاکمیت قانون و نهایتاً امنیت ملی را در معرض تهدید قرار دهد. به عنوان مثال، رشوه و فساد اداری و مالی می تواند موجب کاهش سطح زندگی، تخریب اعتماد به مقامات دولتی، و افزایش خطرات امنیتی در کشورها شود (Kopteva et al., 2021).

۱-۲- ویژگی های عام و خاص جرایم اقتصادی

جرایم اقتصادی به دلیل پیچیدگی و تنوع، دارای ویژگی های مشترک و منحصر به فردی هستند. این ویژگی ها به ما کمک می کنند تا ماهیت این جرایم را بهتر درک کرده و روش های مقابله با آنها را بهبود بخشیم. این ویژگی ها را می توانیم به شرح زیر توضیح دهیم:

- ویژگی های عام جرایم اقتصادی:

۱. پیچیدگی و پنهانی بودن: جرایم اقتصادی به دلیل استفاده از فرآیندها و فناوری های پیچیده اغلب به سختی قابل کشف هستند. این جرایم ممکن است سال ها ادامه داشته باشند بدون اینکه تشخیص داده شوند، به ویژه در بخش هایی مانند تقلب مالی و پول شویی (Wang, 2024).

۲. جرایم مبتنی بر منفعت مالی: این جرایم عمدتاً با هدف کسب سود مالی انجام می شوند. برخلاف جرایم خیابانی که ممکن است به طور فیزیکی باعث آسیب شوند، جرایم اقتصادی از طریق فریب، تقلب و سوء استفاده از سیستم های مالی اجرا می شوند (Tupman, 2015).

۳. تأثیر گسترده بر جامعه: جرایم اقتصادی مانند رشوه، تقلب و فساد مالی تأثیرات عمیقی بر اقتصاد کلان جامعه دارند. این جرایم می توانند منجر به بی اعتمادی به نهادهای مالی و حکومتی شوند و ثبات اقتصادی کشورها را تهدید کنند (Belousova, 2016).

۴. تعدد بخش های مرتبط: جرایم اقتصادی به دلیل گستردگی بخش هایی که در آنها رخ می دهند، از مالیات، بانکداری، تجارت تا بازارهای سرمایه و مالی، بسیار گسترده هستند. این جرایم ممکن است به شرکت های چندملیتی یا حتی دولتی مرتبط باشند (Splender & Kozlova, 2019).

- ویژگی های خاص جرایم اقتصادی:

۱. تخصص محور بودن: بسیاری از جرایم اقتصادی به دانش و تخصص در زمینه‌های مالی، حقوقی یا فناوری اطلاعات نیاز دارند. مجرمان اغلب افرادی با سطح تحصیلات بالا و آشنایی با سیستم‌های مالی هستند که از نقاط ضعف این سیستم‌ها بهره‌برداری می‌کنند. در مجموع می‌توان گفت که اینگونه مرتکبین به دلیل دارا بودن انطباق اجتماعی بالا در رسته مجرمین یقه سفید قرار می‌گیرند (Wang, 2024).

۲. جرایم فراملی: با جهانی‌سازی اقتصاد، بسیاری از جرایم اقتصادی به صورت فراملی رخ می‌دهند و می‌توانند چندین کشور را تحت تأثیر قرار دهند. از آنجا که این جرایم مرزهای ملی را عبور می‌کنند، مقابله با آن‌ها نیازمند همکاری‌های بین‌المللی است (Popko & Popko, 2021).

۳. مشکل در شناسایی و پیشگیری: جرایم اقتصادی به دلیل پیچیدگی و مخفی‌کاری، معمولاً به سختی شناسایی می‌شوند. برای پیشگیری از آن‌ها، نیاز به نظارت دقیق‌تر، تقویت سیستم‌های داخلی سازمان‌ها و همکاری نهادهای بین‌المللی وجود دارد (Popko & Popko, 2021).

۴. همگامی با تحولات جامعه: یکی از مهم‌ترین خصوصیات جرایم اقتصادی، متحول شدن آن‌ها همگام با تحولات جامعه است. لذا همانگونه که اقتصاد به سرعت در حال جهانی شدن است؛ جرایم اقتصادی نیز در حال تغییر و دگرگونی هستند و ویژگی اصلی این جرایم، تغییرات سریعی است که در آن صورت می‌گیرد (Hossein Al-Hosseini et al., 2021).

۵. ویژگی مرتکبین جرم: مرتکبین جرایم اقتصادی و در مقیاسی وسیع‌تر مفسدین اقتصادی، عموماً افراد حرفه‌ای، زیرک و دارای نفوذ هستند که با کمک دانش و اطلاعات مخصوص در زمینه امور اداری، اقتصادی، بانکی و... بوده و غالباً دارای چندین هویت، چندین شرکت، تخصص و... مرتکب جرم می‌شوند (Khodaeian Chegeni, 2011).

۳-۱- اهمیت و چالش‌های جرایم اقتصادی:

باتوجه به ویژگی‌های بیان شده جرایم اقتصادی، می‌توان دریافت که این جرایم یکی از مهم‌ترین تهدیدها برای سلامت اقتصادی کشورها هستند که مقابله با آن‌ها به‌عنوان یک اولویت اصلی برای حفظ ثبات اقتصادی و اجتماعی کشورها در نظر گرفته می‌شود. این جرایم هر دو پیامدهای اجتماعی - اقتصادی را به دنبال داشته و چالش‌های قابل توجهی از طریق تخریب اعتماد عمومی، تضعیف ارائه خدمات عمومی مانند آموزش، خدمات بهداشتی، و همچنین تخریب بخش خصوصی به‌ویژه رشد کسب‌وکارهای کوچک دارند که در نهایت بر سطح اشتغال، GDP و امید به زندگی تأثیر می‌گذارد. شکست فرهنگ، ارزش‌ها، اخلاق جامعه و در نهایت حذف اعتماد، مشارکت و همکاری بین سازمان‌های تجاری، نهادهای عمومی و جامعه را به دنبال داشته که باعث افزایش هزینه‌های اقتصادی و اجتماعی مبارزه با آن نیز می‌شود. ازاین‌رو برای مقابله با این چالش‌ها و جرایم گسترده نیازمند تقویت سیستم‌های نظارتی، به‌روزرسانی و ایجاد قوانین مناسب و اجرای دقیق آن‌ها و همچنین توسعه همکاری بین‌المللی، افزایش توانایی‌های متخصصان و افزایش آگاهی عمومی شدیداً احساس می‌شود (Kulmie et al., 2023).

۲- افساد فی الارض در لغت و اصطلاح

«افساد فی الارض» اصطلاحی اسلامی است که به معنای ایجاد فساد، تخریب و بی‌نظمی در زمین به کار می‌رود. افساد را در لغت به معنای تباه شدن و ازبین بردن، و «فی الارض» به معنای روی زمین است. معنای بیان شده از فساد را می‌توان در کتب لغت دید، به‌گونه‌ای که همگی آن‌ها همین معنا را برای افساد آورده‌اند. اما گاه افساد را در مقابل اصلاح نیز دانسته و بعضی هم خارج شدن از حد اعتدال می‌دانند که در این صورت، کسی که بخواهد امری را از حد اعتدال خارج کند مفسد است. مثلاً برهم‌زننده نظم و اعتدال جامعه را می‌توان مفسد دانست، چنان که در فقه نیز راهزنان مفسد فی الارض دانسته شده‌اند (Alemi, 2007).

افساد از منظر اصطلاح کاربردی دارد که نشئت گرفته از معنای لغوی آن است. نکته بسیار مهم افساد، تفاوت آن از منظر فقها و مفسران است. بحث افساد فی الارض در کتب فقهی، اعم از کتب اهل سنت و شیعه، ذیل مبحث محاربه مطرح شده است، به گونه‌ای که اکثریت قریب به اتفاق فقهای اسلامی افساد فی الارض را معادل محاربه می‌دانند (Maverdi). اما بعضی از فقهای اسلامی اعم از شیعه و سنی، افساد فی الارض را جرمی جداگانه از محاربه دانسته‌اند و پاره‌ای از مصادیق آن را نظیر: تمامی اقسام شر مانند قتل، زورگیری و ناامن کردن راه‌ها، ربایندگی انسان‌ها، نیش قبر، کفن دزدی را نیز نام برده‌اند، ولی متأسفانه هیچ ملاک و قاعده‌ای به دست نداده‌اند که چرا و بر اساس کدام قاعده اینها مفسد فی الارض هستند. اما افساد در اصطلاح مفسران اندکی با آنچه فقها بیان نموده‌اند متفاوت است. مثلاً شیخ طوسی می‌فرماید: هرگونه کج رفتاری افساد است. در تفسیر مجمع‌البیان نیز اعمالی از قبیل تغییر دین و تحریف کتاب و جلوگیری مردم از گرایش به دین افساد دانسته می‌شود. مرحوم علامه طباطبایی نیز در تفسیر المیزان بیان می‌نماید: تمام نابسامانی‌هایی که در کارها ایجاد می‌شود و تمام افراط‌ها و تفریط‌ها در شکل فردی و اجتماعی مصداق فساد است (Alemi, 2007).

۱-۲- نگاه قانون‌گذار به موضوع محاربه و افساد فی الارض

در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ ایران نیز به راحتی می‌توان به تفاوت محاربه و فساد فی الارض پی برد. در این قانون، محاربه عبارت است: «از کشیدن سلاح به قصد جان یا مال یا ناموس یا ارباب مردم به نحوی که موجب ناامنی در آن محیط و یا راه شود». در این تعریف قانون‌گذار تنها به تعریف محاربه پرداخته و نامی از مفسد فی الارض نبرده است. لذا این نوع از بیان، در واقع تبیین دقیق و تمایز بین دو عنوان محاربه و مفسد فی الارض است که در این رابطه می‌توان به ماده ۲۷۹ (محاربه)، ۲۸۲ و ۲۸۴ (مجازات محاربه)، ۲۸۶ و ۲۸۱ (افساد فی الارض و مجازات)، اشاره داشت که یکسری جرایم را مفسد فی الارض به شمار آورده که البته ایراد قبلی، در خصوص عدم ذکر مجازات آن جرایم و احاله به قانون مجازات اسلامی به نوبه خود باقی است. از جمله شرایط تحقق جرم فساد فی الارض ارتکاب جرایم جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد، جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور، نشر اکاذیب، اخلال در نظام اقتصادی کشور، احراق و تخریب، پخش مواد سمی و میکروبی‌های خطرناک، دایر کردن مراکز فساد و فحشا و معاونت در این جرایم، همگی به طور گسترده در صورتی که ارتکاب جرایم فوق به شکل گسترده موجب اختلال شدید در نظم عمومی کشور یا ناامنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد و یا اموال عمومی و خصوصی و اشاعه فساد و یا فحشا در حد وسیع شود (Mousavi, 2013).

۲-۲- بسترهای تسری افساد فی الارض به جرایم اقتصادی

رویکرد امنیت‌گرایانه جرایم اقتصادی از جانب قانون‌گذار کیفری پاره‌ای از کشورهای اسلامی نظیر ایران، مصر، عربستان و اندونزی و به طبع آن تصویب پاره‌ای از مقررات کیفری در این کشورها، نتیجه مجموعه عوامل و بسترهایی است که بدون تصریح و به تدریج به عنوان مبنای قانون‌گذار کیفری مورد پذیرش قرار گرفته است که در ادامه به پاره از مهم‌ترین این بسترها اشاره می‌شود:

- **عوام‌گرایی کیفری:** این پدیده به معنای تأثیرگذاری افکار عمومی و فشارهای اجتماعی بر قانون‌گذار و قضاوت است. این پدیده در بسیاری از جوامع، از جمله جوامع اسلامی، ریشه دارد و می‌تواند به اتخاذ رویکردهای سخت‌گیرانه و مجازات‌های شدید منجر شود و به عنوان پایه سیاست‌گذاری‌ها به‌ویژه سیاست‌گذاری کیفری، محسوب شود. بدیهی است که چندبعدی بودن جرایم اقتصادی، ظهور سیاست عوام‌گرایانه کیفری را بسیار ممکن و محتمل می‌نماید. این رویکرد با ارائه تصویری خطرناک از مجرمان اقتصادی و نشر اخبار و تبلیغ گسترده، مقابله کیفری با آن را توجیه نموده و از این طریق، به‌کارگیری هر وسیله‌ای در سیاست کیفری را مباح می‌نماید (Bavi et al., 2019). لذا افساد

فی الارض تلقی کردن مجرمین جرایم اقتصادی باتوجه به شرایط مقرر در قوانین کشورها (نظیر شرایط مقرر در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ ایران، ماده ۱۶ قانون ضدفساد مالزی (Anti-Corruption Act 2009)، ماده ۵۳ قانون مجازات ترکیه (Turkish Penal Code)، قانون فدرال شماره ۳ سال ۱۹۸۷ (Federal Penal Code) امارات متحده عربی و قانون شماره ۱۶۰ سال ۱۹۸۳ کشور عراق) حکایت از تأثیرپذیری قانون گذار این کشورهای اسلامی از دیدگاه‌های عوام‌گرا در جرایم اقتصادی دارد.^۱

-**ابزارگرایی کیفری:** این رویکرد به معنای استفاده از ابزارهای کیفری به عنوان ابزاری برای دستیابی به اهداف سیاسی یا اجتماعی است. این رویکرد نیز در بسیاری از کشورها، از جمله برخی کشورهای اسلامی، مشاهده می‌شود. این ابزار برای دستیابی به هر هدف و مصلحتی به منظور حل و یا تسکین سریع و آسان یک مسئله بدون در نظر گرفتن اصول مسلم حقوقی و اخلاقی به کار گرفته می‌شود (Rahmanian & Habibzadeh, 2012). در جرایم اقتصادی، پذیرش حقوق کیفری به عنوان یک ابزار، نتایج در خور توجهی برای دولت در پی خواهد داشت؛ براین اساس، حقوق کیفری ابزاری برای برقراری نظم اقتصادی در جامعه و مقابله با جرایم اقتصادی خواهد بود (Afrasiabi & Mostafazadeh, 2015). اصولاً استفاده از سازوکارهای کیفری هنگامی مجاز است که مکانیسم‌های غیرکیفری، تکافوی مقابله با این جرایم را ننماید، لذا در نظر گرفتن شدیدترین نوع واکنش کیفری (سلب حیات) برای مرتکبین جرائم اقتصادی تحت شرایط خاص - صرف نظر از مبانی توجیهی در فقه که در کشورهای اسلامی وجود دارد، به وضوح بیانگر تأثیرپذیری قانون گذاران کشورهای اسلامی از رویکردهای مبتنی بر ابزارگرایی کیفری است. به عنوان مثال، در ترکیه و پاکستان، حکومت‌های با گرایش‌های مذهبی و عوام‌گرایانه‌ای در قدرت قرار گرفته‌اند که از مجازات‌های سنگین و رویکردهای کیفری سخت‌گیرانه استفاده می‌کنند تا جرایم اقتصادی را کنترل کنند. این حکومت‌ها به دلیل ماهیت پوپولیستی با وعده‌های فراگیر و سریع خود در زمینه رشد اقتصادی و مبارزه با فساد، حمایت عمومی زیادی جلب کرده‌اند (Yilmaz et al., 2022).

رویکردهای کیفری کشورهای اسلامی در برخورد با جرایم اقتصادی

۱- رویکردهای سنتی:

الف - مجازات‌های فقهی:

مجازات‌های فقهی کشورهای اسلامی در مورد جرایم اقتصادی بر اساس اصول شرعی و فقه اسلامی تعیین می‌شوند و در هر کشور ممکن است تفاوت‌هایی در اجرای این قوانین وجود داشته باشد. در بسیاری از کشورهای اسلامی، مجازات‌های فقهی در مورد جرایم اقتصادی شامل مجازات‌های سنگینی مانند اعدام، قطع دست، حبس طولانی مدت و جریمه‌های مالی هستند. باین حال، هر کشور بر اساس شرایط حقوقی و فرهنگی خود، نحوه اجرای این مجازات‌ها را تنظیم می‌کند. برخی کشورها مانند عربستان سعودی همچنان از مجازات‌های فقهی سنتی مانند قطع دست استفاده می‌کنند، در حالی که کشورهایی مانند ترکیه و مصر بیشتر به قوانین مدنی و مدرن تکیه می‌کنند.

قانون اساسی امارات متحده عربی (امارات متحده عربی) ۱۹۷۱ می‌گوید که "اسلام دین رسمی اتحادیه است و شریعت اسلامی منبع اصلی قانونگذاری آن است." این عبارت آخر بدین معناست که علاوه بر شرع، می‌توان از منابع دیگری نیز برای مقاصد تشریعی استفاده کرد. بنابراین

^۱ از آنجایی که سیاست‌های مبتنی بر عوام‌گرایی کیفری، مبنای علمی نداشته و کارآمد نیستند، لذا در دراز مدت نمی‌توانند به حیات خود ادامه دهند. لذا ترسیم دشمن فرضی و گذاشتن بار مسئولیت شکست بر عهده آن‌ها از مهمترین راهکارهاست. استفاده از راهکارهایی که موجب حذف دائمی و یا موقت دشمن (مجرم) می‌شود نظیر اعدام و حبس ابد، از رایج ترین پیشنهادات عوام‌گرایی کیفری برای رفع خط است.

فرمول یک سیستم حقوقی مختلط را فراهم می‌کند. قانون مجازات قطر ۲۰۰۴ مجازات‌های شرعی حدود را برای جرایم مختلف گنجانده است. در ماده ۱ این قانون آمده است که احکام شرعی در مورد جرایم قصاص و تعزیر در صورتی که متهم یا قربانی مسلمان باشد نیز جاری است.

لذا در غالب کشورهای اسلامی نظیر ایران، سودان، مراکش، عربستان، مالزی، عمان عراق، مصر، امارات متحده عربی؛ جرایمی مانند اختلاس و ارتشا به‌عنوان مصادیق افساد فی الارض شناخته شده و به فراخور سنگینی جرم، مجازات‌هایی مانند اعدام، قطع دست و حبس طولانی‌مدت، شلاق، جریمه‌های سنگین و مصادره اموال برای آن‌ها تعیین می‌شود. این مجازات‌ها بر اساس آموزه‌های شرعی و در راستای حفظ نظم عمومی و جلوگیری از فساد در جامعه اعمال می‌شوند. البته کشورهای مسلمانی نظیر ترکیه نیز هستند که سیاست کیفری‌شان در راستای حقوق کیفری کشورهای اروپایی بوده و از اعمال مجازات‌های منطبق بر شرع و فقه دوری می‌نمایند (Chin, 2016; Jaenudin & Arif Faizal, 2021; Peters, 1994).

ب- نقش قضاوت و شرع:

قضاوت اسلامی در برخورد با جرایم اقتصادی نقش مهمی ایفا می‌کند. در این نظام، قضات بر اساس اصول فقهی و احکام شرعی، مجازات‌های مرتبط با جرایم اقتصادی را تعیین و اجرا می‌کنند. این رویکرد نه تنها به‌عنوان یک ابزار حقوقی، بلکه به‌عنوان یک وسیله برای اجرای عدالت الهی و جلوگیری از تخریب ساختارهای اجتماعی و اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد (Otto, 2010). قضات در کشورهای اسلامی نقشی حیاتی در اجرای قوانین اقتصادی ایفا می‌کنند. آن‌ها با استفاده از اختیارات وسیع خود، قوانین شرعی و مدنی را در مقابله با جرایم اقتصادی اعمال می‌کنند. با این حال، نوع اختیارات و میزان استقلال قضات در هر کشور متفاوت است که می‌تواند بر نحوه رسیدگی به جرایم اقتصادی تأثیر بگذارد. به‌عنوان مثال قضات در عربستان سعودی مسئول اجرای قوانین شرعی هستند که به جرایم اقتصادی نیز گسترش می‌یابد. تصمیمات قضات بر اساس شریعت و قوانین فقهی، به‌ویژه مکتب حنبلی، اتخاذ می‌شود. این قوانین شامل جرایم مالی و اقتصادی است که قضات بر اساس اجتهاد و اصول شرعی آن‌ها را مجازات می‌کنند. معمولاً نهادهای قضایی در کشورهای عربی کاملاً بر اساس قوانین اسلامی هدایت می‌شوند، زیرا شریعت اسلام قانون اثباتی است و تصمیمات قضات نیز بر اساس شریعت اسلامی اتخاذ می‌پذیرد که به دلیل تفاوت در قضاوت‌ها، در پاره‌ای کشورها نیز، مجلس اعلی القضا (دیوان عالی عدالت) برای نظارت بر تصمیمات قضات دادگاه در ردیف آن‌ها وجود دارد (Rosadi, 2021). در ایران هم قضات نقش مهمی در اجرای قوانین اقتصادی دارند. آن‌ها مجازات‌های مرتبط با جرایم اقتصادی را بر اساس قوانین اسلامی اجرا می‌کنند و قدرت بالایی در تفسیر و اجرای قانون دارند. قوه قضاییه به‌عنوان نهادی مستقل عمل می‌کند و قضات می‌توانند به جرایم اقتصادی همچون اختلاس و فساد رسیدگی کنند.

در پاکستان، قضات اسلامی بر اساس قوانین فقهی و مدنی، جرایم اقتصادی را بررسی می‌کنند. دادگاه‌های ویژه‌ای برای رسیدگی به جرایم اقتصادی مانند فساد و اختلاس وجود دارد و قضات دارای اختیارات وسیعی برای تعیین مجازات هستند (Otto, 2010). قضات در امارات متحده عربی بر اساس قانون فدرال و شریعت اسلامی عمل می‌کنند و نقش کلیدی در رسیدگی به جرایم اقتصادی دارند. دادگاه‌های شرعی و قضات مختص رسیدگی به جرایم اقتصادی، نقش مهمی در اجرای عدالت دارند و معمولاً از شریعت برای تفسیر قانون استفاده می‌شود (Kamali, 2019). در ترکیه، نقش قضات در جرایم اقتصادی بیشتر بر اساس قوانین مدنی است تا فقه اسلامی. با این حال، قضات قدرت زیادی در تفسیر و اعمال قانون دارند و می‌توانند جرایم مالی را به شدت مجازات کنند (Otto, 2010). در مصر، قضات دادگاه‌های شرعی

نقش مهمی در رسیدگی به جرایم اقتصادی دارند. این قضات با استفاده از ترکیبی از قوانین شرعی و مدنی، به پرونده‌های اقتصادی رسیدگی می‌کنند و بر اجرای عدالت نظارت دارند (Powll, 2013).

در کشورهایی مانند عربستان سعودی و ایران، رویکردهای سنتی مبتنی بر فقه اسلامی همچنان در مبارزه با جرایم اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرند. به‌عنوان مثال، در عربستان سعودی، مجازات‌هایی مانند اعدام و قطع دست برای جرایم اقتصادی در نظر گرفته شده است، در حالی که در ایران نیز جرایمی مانند اختلاس و ارتشا به‌عنوان مصادیق افساد فی‌الارض شناخته می‌شوند و مجازات‌های سنگینی برای آن‌ها تعیین شده است (Feher & Borlea, 2021).

۲- رویکردهای مدرن:

الف - تأثیر قوانین مدنی و غربی:

در برخی کشورهای اسلامی، رویکردهای مدرن‌تری در برخورد با جرایم اقتصادی به کار گرفته می‌شود که تحت تأثیر قوانین مدنی و غربی قرار دارند. این کشورها به‌منظور هم‌سویی با استانداردهای بین‌المللی، قوانین کیفری خود را به‌روزرسانی کرده و از ابزارهای جدیدتری مانند نظارت مالی و سیستم‌های حسابرسی استفاده می‌کنند تا با جرایم اقتصادی مقابله کنند. امروزه لذا پاره‌ای از کشورهای اسلامی برای عضویت در سازمان‌های بین‌المللی و بهره‌مندی از مزایای اقتصادی، ناچار به تطبیق قوانین خود با استانداردهای بین‌المللی هستند. این کشورها تلاش می‌کنند تا در فرایند به‌روزرسانی قوانین، ضمن حفظ اصول و ارزش‌های اسلامی خود، برای مقابله با پیچیدگی‌های روزافزون جرایم اقتصادی، قوانین کیفری خود را به‌روز کرده و ابزارهای جدیدتری در حوزه‌های نظارت قضایی، مالی و اقتصادی را به کار گرفته‌اند، چرا که بسیاری از مفاهیم اسلامی مانند عدالت و مبارزه با فساد، با اصول حاکمیت قانون و مبارزه با جرایم اقتصادی همسو هستند که بایستی همسو با قوانین جهانی باشد (Faysal & Arifuzzaman, 2022). کشورهای امارات متحده عربی، مالزی، اندونزی، ترکیه از این جمله‌اند.

ب- قوانین خاص مبارزه با فساد:

در کشورهایی مانند ترکیه و مالزی، قوانین خاصی برای مبارزه با جرایم اقتصادی تدوین شده است که بر اساس آن‌ها، مجازات‌های شدیدی برای فساد مالی و جرایم اقتصادی در نظر گرفته شده است. این قوانین شامل مجازات‌هایی مانند حبس طولانی‌مدت، جریمه‌های سنگین مالی و مصادره اموال می‌شوند. علاوه بر موارد ذکر شده، قوانین جدید معمولاً تعریف جامع‌تری از فساد ارائه می‌دهند و انواع مختلف آن را پوشش می‌دهند که علاوه بر مجازات، بر پیشگیری از وقوع فساد نیز تأکید دارند و سازوکارهایی برای شناسایی و گزارش‌دهی فساد ایجاد می‌کنند. این قوانین اغلب شامل مفادی است که همکاری بین‌المللی در زمینه مبارزه با فساد را تسهیل می‌کند (Otto, 2010).

پ- نهادهای نظارتی:

ایجاد نهادهای نظارتی و مستقل یکی از رویکردهای مدرن در مبارزه با جرایم اقتصادی در کشورهای اسلامی است. این نهادها مسئول نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی و اجرای قوانین مبارزه با فساد هستند. این نهادها با تمرکز بر شفافیت و کاهش فساد مالی، در کنترل و نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی نقش کلیدی دارند. به‌عنوان مثال، در ترکیه، بهبود نهادهای نظارتی و افزایش ظرفیت نهادی برای مبارزه با فساد به‌عنوان بخشی از اصلاحات مورد درخواست اتحادیه اروپا است. تحلیل اسناد و درخواست‌های اتحادیه اروپا نشان می‌دهد که فساد در ترکیه یک مسئله بزرگ باقی‌مانده و تلاش‌های مداومی برای تقویت نهادهای ضدفساد و حسابرسی انجام شده است (Canveren, 2023). در مصر، نهادهای حسابرسی مانند سازمان حسابرسی عمومی و کمیسیون‌های ضدفساد برای نظارت بر بودجه و جلوگیری از فساد ایجاد شده‌اند. این

نهادهای مسئول اجرای قوانین مرتبط با فساد و پیگیری پرونده‌های جرائم اقتصادی هستند (Tadida, 2023). در ایران، نهادهای نظارتی مانند سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات به‌عنوان نهادهای اصلی برای نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی و مبارزه با فساد فعالیت می‌کنند. این نهادها در کنترل و کاهش فساد اقتصادی نقش حیاتی ایفا می‌کنند و اختیارات گسترده‌ای برای پیگیری تخلفات دارند (Tadida, 2023). امارات متحده عربی نیز سیستم نظارتی و حسابرسی قوی‌ای را برای کنترل فعالیت‌های اقتصادی و مبارزه با جرائم اقتصادی ایجاد کرده است. مرکز مبارزه با پول‌شویی و فساد مالی از جمله نهادهای کلیدی در این کشور است که وظیفه مبارزه با جرائم مالی را بر عهده دارد (Otto, 2010).

مقایسه تطبیقی رویکردها:

الف - مقایسه رویکردهای کشورهای مختلف:

جرائم مالی و اقتصادی متعدد (نظیر معاملات صوری، سوءاستفاده از بازار، کلاهبرداری و پول‌شویی و...) به همان اندازه قوانین مدرن حقوقی، در اسلام نیز ممنوع است. نهی از جرائم مالی در اسلام از طریق قیاس حاصل می‌شود، یعنی با تشبیه چند دستور در قرآن و سنت می‌توان به ممنوع بودن این جرائم پی برد. در اسلام بیشتر جرائم مالی و اقتصادی را می‌توان در زمره تعزیرات، یعنی یکی از سه دسته جنایت شرعی قرار داد که از جمله فعالیت‌های حرام محسوب می‌شوند که رویکردهای حقوقی بعضاً شدیدی را به دنبال داشته که در همه کشورهای مسلمان شیعه و یا سنی) یکسان نمی‌باشد، چرا که حتی آن عده از فقهای اسلامی که قائل به جدایی جرم افساد فی الارض از محاربه هستند، مجازات معینی را برای مفسد فی الارض معین نکرده‌اند، زیرا در هیچ یک از کتب فقهی هم بحثی مستقل تحت عنوان «افساد فی الارض» انجام نشده است (Alemi, 2007).

رویکرد کشورهای مختلف اسلامی در برخورد با جرائم اقتصادی باتوجه به زمینه‌های فرهنگی، تاریخی و حقوقی آن‌ها متفاوت است. به‌عنوان مثال، درحالی‌که در عربستان سعودی رویکردهای سستی با شدت بیشتری اجرا می‌شوند، در کشورهایی مانند ترکیه و مالزی قوانین مدرن‌تری برای مقابله با فساد مالی به کار گرفته شده‌اند. عوامل متعددی بر رویکردهای حقوقی مختلف کشورهای مسلمان دخیل بوده است که از جمله آن‌ها می‌توان به مواردی همچون: میزان پابندی به اصول شرعی، نوع نظام سیاسی (جمهوری، پادشاهی، یا ترکیبی از هر دو)، میزان تمرکز قدرت در دست دولت، میزان توسعه اقتصادی (کشورهای توسعه‌یافته‌تر معمولاً قوانین و مقررات پیچیده‌تر و کارآمدتری برای مبارزه با فساد دارند)، فشارهای بین‌المللی (عضویت در سازمان‌های بین‌المللی و تعهدات ناشی از آن، کشورها را ملزم به اتخاذ تدابیر جدی برای مبارزه با فساد می‌کند)، افکار عموم (افکار عمومی در بسیاری از کشورها خواستار برخورد جدی با مفسدان اقتصادی هستند)، اشاره نمود (Abdul Jabbar, 2010).

ب- نقاط قوت و ضعف:

هر یک از این رویکردها دارای نقاط قوت و ضعف خاص خود هستند. رویکردهای سستی می‌توانند با استفاده از مجازات‌های سنگین به‌عنوان یک عامل بازدارنده قوی عمل کنند، اما ممکن است به دلیل شدت در واکنش کیفری و عدم انعطاف‌پذیری با چالش‌هایی نظیر: سرکوبگری کیفری، محدودیت حقوق و آزادی‌های فردی و جمعی، مخالفت‌های بین‌المللی، عدم تناسب میان ماهیت جرم و ضمانت اجرای مقرر، غفلت از حتمیت و عدم بازدارندگی و... روبرو شوند. در مقابل، رویکردهای مدرن‌تر با استفاده از ابزارهای جدیدتر و نظارت دقیق‌تر می‌توانند در مواجهه با جرائم پیچیده اقتصادی موفق‌تر عمل کنند، اما ممکن است نیاز به بهبود در اجرا و هماهنگی داشته باشند (Feher & Borlea, 2021).

نقاط مشترک و تفاوت‌های رویکردهای کیفی در کشورهای اسلامی

۱- نقاط مشترک:

در حالی که تفاوت‌هایی در نحوه برخورد کشورهای اسلامی با جرایم اقتصادی وجود دارد، موضوعات مشترک شامل تأثیر شریعت، تأسیس نهادهای تخصصی ضد فساد و تمرکز بر تقویت چارچوب‌های حقوقی برای رعایت استانداردهای بین‌المللی قابل مشاهده است. این تلاش‌ها برای حفظ ثبات اقتصادی و ایجاد فضایی از اعتماد و یکپارچگی در شیوه‌های مبارزه و کنترل جرایم اقتصادی هستند. ترکیب منحصر به فرد سنت و مدرنیته هر کشور، رویکرد خاص خود را برای رسیدگی به این مسائل پیچیده را شکل می‌دهد در ادامه به چند نکته از نقاط مشترک و مهم دیگر که ریشه در مباحث فقهی و دینی دارد اشاره می‌شود:

الف -- تأکید بر عدالت و مبارزه با فساد:

در کشورهای اسلامی، تأکید زیادی بر عدالت اجتماعی و مبارزه با فساد وجود دارد. مبارزه با جرم و جنایت برای حفظ نظم اجتماعی و امنیت عمومی در تمامی جوامع اسلامی ضروری تلقی می‌شود. این تأکید ریشه در تعالیم اسلامی دارد که بر اهمیت عدالت و رعایت حقوق عمومی تأکید می‌کند. در بسیاری از کشورهای اسلامی، مبارزه با فساد به عنوان یک وظیفه دینی و اخلاقی در نظر گرفته می‌شود. این موضوع به وضوح در قوانین و مقررات کشورهای اسلامی منعکس شده است که بر لزوم مقابله با فساد و حفظ عدالت تأکید دارند. در بسیاری از کشورهای اسلامی، حقوق قربانیان جرم مورد توجه قرار می‌گیرد و تلاش می‌شود تا به آن‌ها جبران خسارت شود. در کشورهای اسلامی نظیر ایران، عربستان سعودی، مالزی، مصر و افغانستان قوانین ضد فساد به شدت بر پایه اصول فقه اسلامی تدوین شده‌اند که هدف اصلی آن‌ها حفظ عدالت اجتماعی و اقتصادی است. به عنوان مثال از آنجایی که سیستم حقوقی عربستان سعودی عمیقاً در اصول شریعت ریشه دارد، لذا به نظر می‌رسد که تمامی رویه‌های حقوقی و احکام را راهنمایی می‌کند. پادشاهی این کشور در سال‌های اخیر پیشرفت قابل توجهی در مدرن‌سازی رویکرد خود نسبت به جرایم اقتصادی با تأسیس نهادهای تخصصی ضد فساد مانند سازمان پولی عربستان سعودی (SAMA) و کمیسیون ملی ضد فساد (نازها) داشته است. این نهادها برای افزایش شفافیت و پاسخگویی، عدالت و رعایت حقوق عمومی به ویژه در معاملات اقتصادی تلاش می‌کنند. کشور مصر نیز، با یک سیستم حقوقی که شریعت را با عناصر حقوق مدنی ترکیب می‌کند، مقررات قانونی مختلفی را برای مبارزه با جرایم اقتصادی، با تمرکز بر فساد و کلاهبرداری در بخش‌های دولتی و خصوصی، ایجاد نموده است. دولت مصر چندین قانون را برای تقویت چارچوب حقوقی خود علیه جرایم اقتصادی تصویب کرده و با نهادهای بین‌المللی همکاری می‌کند تا ضمن رعایت عدالت اجتماعی و مبارزه با فساد، مقررات خود را با استانداردهای جهانی همسو کند. اندونزی، به عنوان بزرگ‌ترین کشور با اکثریت مسلمان نیز، دارای یک سیستم حقوقی پیچیده است که شامل عناصر شریعت، حقوق عرفی و حقوق مدنی است. این کشور پیشرفت قابل توجهی در رسیدگی به جرایم اقتصادی، به ویژه در زمینه‌های فساد و پول‌شویی، داشته است. کمیسیون ریشه‌کن‌سازی فساد اندونزی (KPK) یک نهاد کلیدی در این مبارزه است که به دلیل تحقیقات و تعقیب جدی جرایم اقتصادی شناخته شده است که سعی در اجرای عدالت و رعایت حقوق عمومی دارد (Otto, 2010).

ب- استفاده از ابزارهای کیفی:

یکی از نقاط مشترک میان کشورهای اسلامی در مقابله با جرایم اقتصادی، استفاده از ابزارهای کیفی است. این ابزارها شامل مجازات‌های سنگین مانند اعدام، حبس طولانی مدت، قطع دست و جریمه‌های مالی می‌شوند که به منظور جلوگیری از ارتکاب جرایم اقتصادی و فساد مالی

اعمال می‌شوند. این رویکرد در بسیاری از کشورهای اسلامی مانند، افغانستان، عربستان سعودی و ایران دیده می‌شود که به مجازات‌های شدید برای مقابله با فساد و جرایم اقتصادی متوسل می‌شوند (Abdul Jabbar, 2010). هر چند کشورهایی نظیر ترکیه و مالزی نیز هستند که با رویکردی حقوقی قابل‌انعطاف‌تری به موضوع جرایم اقتصادی پرداخته‌اند.

پ- بازگشت اموال:

بازگشت اموال حاصل از فساد یکی از اولویت‌های اصلی در کشورهای اسلامی است. این کشورها تلاش می‌کنند تا اموال به‌دست‌آمده از جرایم اقتصادی را به دولت بازگردانند تا از آسیب‌های مالی به اقتصاد کشور جلوگیری شود. برای این موضوع نیز در دنیا «دادگاه‌های ویژه مبارزه با فساد» در سه وضعیت قاضی ویژه، دادگاه ویژه یا بخشی از یک دادگاه با تخصص ویژه شناسایی شده‌اند. با این معیار در سال ۲۰۱۵ در ۱۷ کشور از جمله چند کشور مسلمان افغانستان، بنگلادش، اندونزی، مالزی، پاکستان، فلسطین، دادگاه‌های ویژه مبارزه با فساد ایجاد شد. در سال ۱۳۹۷ نیز، رئیس قوه قضائیه ایران طی شرحی در ۱۲ بند از مقام رهبری تقاضای تشکیل دادگاه ویژه را جهت برخورد قاطع و سریع با اخلاص گران و مفسدان اقتصادی نمود که با این پیشنهاد موافقت به عمل آمد. هدف اصلی این دادگاه‌ها، افزایش بهره‌وری مبارزه با جرایم و مفساد اقتصادی و بازگرداندن اموال می‌باشد (Ghahramani & Sayebani, 2019). لذا غالب کشورهای مسلمان مانند اندونزی و مالزی، بازگشت اموال به‌عنوان یک اصل بنیادین در مبارزه با فساد شناخته شده است و قوانین خاصی برای تسهیل بازگشت این اموال تدوین شده‌اند (Lubis & Ramadi, 2023).

۲- تفاوت‌ها:

الف - تفاوت در تعریف و اجرا:

اگر چه رویکرد فقهی به موضوع جرایم اقتصادی با توجه افساد فی الارض در کشورهای اسلامی قابل تبیین است، ولی به دلیل تفاوت تفاسیر و تعاریف، مصادیق جرایم اقتصادی و به طبع آن، شیوه‌های برخورد با آن نیز متفاوت بوده است. اما می‌توان گفت که هم در فقه و هم در قوانین کشورهای اسلامی، نامشروع بودن و ممانعت از برهم‌زدن نظم و تعادل اقتصادی؛ مهم‌ترین مبنای جرم‌انگاری جرایم اقتصادی هست. بر همین اساس، چون تعریف و اجرای جرایم اقتصادی و افساد فی الارض در کشورهای اسلامی متفاوت است، در برخی از کشورها مانند ایران و عربستان سعودی، افساد فی الارض به معنای گسترده‌ای شامل جرایم اقتصادی، سیاسی و اجتماعی می‌شود و مجازات‌های کیفری سنگینی برای آن در نظر گرفته شده است. در مقابل، در کشورهایی مانند ترکیه و مالزی، تمرکز بیشتری بر روی جنبه‌های اقتصادی جرایم وجود دارد و از مجازات‌های ملایم‌تری استفاده می‌شود (Otto, 2010).

ب- نقش نهادهای قضایی و نظارتی:

ضرورت ایجاد و نظارت بر فعالیت سازمان‌های مبارزه با فساد و جرایم اقتصادی، علاوه بر کشورهای اسلامی در اسناد بین‌المللی نیز مورد توجه قرار گرفته است. از مهم‌ترین سندهای بین‌المللی در مورد ایجاد نهادهای مبارزه با فساد اقتصادی که توسط دولت‌های عضو سازمان ملل متحد نگاشته شده، کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد اقتصادی (مریدا) است که به تصویب مجلس شورای اسلامی ایران نیز رسیده و اکنون به‌عنوان قانون داخلی لازم‌الاجرا است. این کنوانسیون اعضا را که اکثر کشورهای مسلمان نیز عضو آن هستند را به پیشگیری و جرم‌انگاری فساد اقتصادی، ارتقای سطح همکاری‌های بین‌المللی، استرداد عواید ناشی از جرم و مبارزه با پول‌شویی، ارتقای کمک‌های فنی و تبادل اطلاعات میان هر دو بخش خصوصی و عمومی ملزم می‌نماید. بر اساس بند ۱ ماده ۴۳ این کنوانسیون، هر کشور عضو نظارت بر

سیاست‌ها و اقدامات عملی را جهت مبارزه با فساد اقتصادی و ارزیابی کارایی و اثربخشی آن‌ها مدنظر قرار خواهد داد (Ghahramani & Sayebani, 2019).

لذا در اکثر کشورهای مسلمان‌نشین، قانون‌گذارانی که قوانین حقوقی را تهیه کرده‌اند، به دنبال تهیه نسخه مدون از مکاتب فقهی اسلامی بوده‌اند. از غرب تا شرق، در کشورهای نظیر ایران، مراکش، مصر و اندونزی و... چنین است. باین‌حال، شرایطی وجود دارد که در آن قانون مسکوت می‌ماند. در این‌گونه موارد، قضات باید برای یافتن احکام مناسب به فقه روی‌آورند. تفسیر قانون و تعیین قاعده مربوطه بر عهده قضات است. نهادهای نظارتی و قضایی نقش بسیار مهمی در مبارزه با جرایم اقتصادی ایفا می‌کنند. این نهادها باتوجه به اصول شریعت اسلامی و قوانین مدنی هر کشور، رویکردهای خاصی را برای پیشگیری، کشف و مجازات این جرایم اتخاذ می‌کنند. این نهادها وظایفی همچون: نظارت بر عملکرد دستگاه‌های اجرایی، بررسی گزارش‌های تخلف، شفاف‌سازی مالی و پیشگیری از جرایم را دارند که در کنار دستگاه قضایی که وظایفی همچون: رسیدگی به پرونده‌های جرایم اقتصادی، تفسیر و اجرای قوانین، بازپس‌گیری اموال مصادره شده و نهایتاً تعیین مجازات‌های مناسب را دارند. در بسیاری از کشورهای اسلامی، شریعت اسلامی به‌عنوان منبع اصلی قوانین کیفری و رویکرد کیفری محسوب می‌شود که با ترکیب با قوانین مدنی جهت مبارزه با جرایم اقتصادی به کار گرفته می‌شود. این ترکیب به آن‌ها امکان می‌دهد تا ضمن استفاده از تجربیات سایر کشورها در این زمینه، با حضور در کنوانسیون‌ها و توافقنامه‌های بین‌المللی، قوانین خاصی را برای مبارزه با جرایم اقتصادی مانند پول‌شویی، فساد، اختلاس و کلاهبرداری تصویب نمایند (Abdul Jabbar, 2010).

بحث و نتیجه‌گیری

موضوع «افساد فی الارض» در اسلام به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین گناهان محسوب می‌شود و مبارزه با آن از جمله وظایف اصلی حکومت اسلامی است. پس از بررسی جامع موضوع افساد فی الارض و تسری آن به جرایم اقتصادی در کشورهای اسلامی و تحلیل راهکارهای ارائه شده، می‌توان به این نتیجه رسید که جرایم و فسادهای اقتصادی پدیده‌ای چندوجهی هستند که ریشه در عوامل مختلفی از جمله ساختارهای حکومتی، قوانین ناکارآمد، ضعف نظارت، فساد اداری، و عوامل فرهنگی دارد. لذا مبارزه با این پدیده پیچیده نیازمند یک رویکرد جامع و چندجانبه است که تمامی ابعاد مسئله را در نظر بگیرد.

بررسی رویکردهای کیفری در کشورهای اسلامی نشان داد که کشورهای اسلامی رویکردهای متنوعی در مقابله با جرایم اقتصادی دارند و تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله مبانی دینی و فقهی، فرهنگ، تاریخ، سیاست و جهانی‌شدن قرار دارند. اگرچه این کشورها در برخی موارد اشتراکاتی دارند، اما تفاوت‌های قابل توجهی نیز بین آن‌ها از منظر تعریف و شیوه اجرای احکام مرتبط با این جرایم وجود دارد. باین‌حال، تقویت قوانین، نهادهای نظارتی و همکاری‌های بین‌المللی می‌تواند به بهبود وضعیت مبارزه با جرایم اقتصادی کمک کند.

از آنجایی که مقابله با جرایم اقتصادی در کشورهای مسلمان با چالش‌های متعددی نظیر: پیچیده و فنی بودن آنها، نارسایی قوانین موجود، ناهماهنگی تعاریف و جرایم در نظر گرفته شده، مصادیق متفاوت افساد فی الارض و... مواجه هستند، از این‌رو چنین به نظر می‌رسد که برای بهبود مبارزه با جرایم اقتصادی در کشورهای اسلامی باتوجه به تفاوت‌های فقهی و حقوقی حاکم، نیاز به همکاری بین‌المللی فقهی و علمی و تبادل اطلاعات تخصصی، اصلاح و تدوین قوانین جامع‌تر بر اساس مبانی مشترک فقهی و حقوقی وجود دارد. این راهکارها می‌تواند به بهبود ساختارهای نظارتی و قضایی و ارتقای شفافیت و عدالت در این کشورها کمک کند. علاوه بر این، تدوین قوانین خاص باتوجه به از مدل‌های موفق دیگر کشورهای اسلامی، تقویت نهادهای نظارتی مشترک منطقه‌ای، شفافیت و پاسخگویی، ارتقای آگاهی‌های عمومی از طریق برنامه‌های

آموزشی برای مردم و قضات، تشویق مردم و اصحاب رسانه به گزارش جرایم اقتصادی، به بهبود کشف و پیگیری جرایم اقتصادی، کاهش نرخ فساد و افزایش اعتماد عمومی در کشورهای اسلامی کمک نماید. این اقدامات می‌تواند به تحقق عدالت اجتماعی و اقتصادی کمک نموده و زمینه را برای رشد و توسعه پایدار آنها فراهم سازد.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

EXTENDED SUMMARY

Economic crimes have increasingly become a critical issue within legal and regulatory frameworks globally. These crimes undermine national economic stability, lead to loss of public trust, and often promote wider societal corruption. In Islamic countries, economic crimes are addressed within the framework of shari'ah laws, particularly the concept of *fasad fil-arz* (corruption on Earth), which prescribes severe punishments, including capital punishment for serious offenses (Asadi, Sedighian, & Mehrjerdi, 2022; Asadi, Sedighian, & Zare Mehrjardi, 2022). This paper presents a comparative analysis of the criminal responses to economic crimes in several Islamic countries, with a particular focus on how the legal system incorporates the notion of *fasad fil-arz* into its handling of such offenses. Through a descriptive-analytical methodology, this study examines the legal structures and processes that deal with economic offenses, revealing the tension between traditional shari'ah-based responses and modern legal systems.

The introduction of the concept of *fasad fil-arz* in Islamic legal discourse plays a pivotal role in addressing large-scale economic crimes. As defined by Asadi et al. (2021), *fasad fil-arz* refers to any act that, if widespread, disrupts the social and economic order to the extent that it destroys societal stability. Historically, this concept has been used in Islamic jurisprudence to punish crimes like theft, robbery, and murder (Asadi et al., 2021). However, in the context of modern economic crimes, it has expanded to include activities such as embezzlement, corruption, and money laundering (Mirmohammadsadeghi & Sotani Renani, 2024). In the Iranian legal system, the incorporation of *fasad fil-arz* in economic crimes was a significant step marked by the Islamic Penal Code of 2013, which expanded the scope of this concept to include offenses such as large-scale fraud and the disruption of economic stability (Mirkhalili & Heidar, 2020).

In a comparative analysis, different Islamic countries adopt varying interpretations of *fasad fil-arz* in their penal codes. For instance, Saudi Arabia applies more traditional forms of punishment, including amputation and execution, for economic crimes such as theft and corruption, in line with its strict adherence to shari'ah principles (Ali, 1985). Conversely, countries like Malaysia and Turkey have modernized their legal responses, focusing more on long-term imprisonment and financial penalties. In Malaysia, for example, the Anti-Corruption Act of 2009 provides stringent measures to address financial crimes while aligning with international standards of governance and transparency (Jaenudin & Arif Faizal, 2021). These differences highlight the diversity in legal applications across

the Islamic world and reflect how the socio-political and historical contexts of each country influence their approach to fasad fil-arz.

The evolution of economic crimes and their growing complexity in a globalized world present significant challenges for legal systems, especially in Islamic countries. Economic offenses such as money laundering, embezzlement, and bribery often involve intricate financial networks that transcend national borders (Feher & Borlea, 2021). As economic crimes become more transnational in nature, the traditional punitive approaches enshrined in shari'ah are tested by the need for modern legal instruments such as financial surveillance and cross-border cooperation in law enforcement. Studies have shown that Islamic legal systems must adapt to these challenges by developing more specialized legal frameworks and international collaborations (Splender & Kozlova, 2019). The integration of financial crimes into the category of fasad fil-arz thus offers both challenges and opportunities for reform in Islamic criminal justice systems (Mousavi, 2013).

The societal and political pressure to address economic crimes in Islamic countries often leads to what Bavi et al. (2019) call "populist criminal policy." This phenomenon is observed when public outcry or political imperatives compel legal systems to impose harsher penalties on economic offenders under the guise of public protection. In Iran, for example, the criminalization of large-scale financial fraud under fasad fil-arz has led to several high-profile executions aimed at curbing corruption in the public sector (Bavi et al., 2019). While these actions may satisfy short-term public demands, critics argue that they often overlook the structural issues that enable economic crimes, such as lack of transparency and weak governance (Ashuri & Mirzaei, 2012).

The use of harsh penalties for economic crimes in Islamic countries presents a complex ethical and legal dilemma. On one hand, the deterrence factor associated with severe punishments like execution may provide an immediate reduction in economic crimes (Ali, 1985). On the other hand, such punitive measures often lead to broader human rights concerns and international criticism. In the context of modern legal theory, rehabilitation and restorative justice are gaining traction as more sustainable alternatives to purely punitive approaches (Chin, 2016). In countries like Turkey, where the legal system has increasingly integrated European legal norms, there is a growing emphasis on economic crime prevention through regulatory oversight and financial transparency rather than through harsh punitive measures (Canveren, 2023).

In conclusion, this study highlights the need for Islamic legal systems to strike a balance between traditional shari'ah-based responses to economic crimes and the demands of modern legal frameworks that emphasize prevention and transparency. As economic crimes evolve in their complexity and scope, Islamic countries must develop more nuanced legal strategies that go beyond punitive measures and address the root causes of financial corruption and fraud. International cooperation, legal reform, and the modernization of judicial and regulatory institutions will be essential for Islamic countries to combat economic crimes effectively while adhering to both religious principles and global legal standards.

References

- Abdul Jabbar, S. F. (2010). Financial Crimes: Prohibition in Islam and Prevention by the Shari'a Supervisory Board of Islamic Financial Institutions. *Journal of Financial Crime*, 17(3), 287-294. <https://doi.org/10.1108/13590791011056255>
- Afrasiabi, M. E., & Mostafazadeh, F. (2015). Study of Instrumental Approach to the Iranian Criminal Law in the Light of the Constitution. *The Specialized Quarterly Journal of Judicial Law*, 19(68), 19-46. https://jlvIEWS.ujsas.ac.ir/article_703455.html?lang=en
- Alemi, A. (2007). Corruption in the World According to Islamic Religions. *Journal of Pik Noor*, 5(2).

- Ali, B. (1985). Islamic Law And Crime: The Case Of Saudi Arabia. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 9(1-2), 45-57. <https://doi.org/10.1080/01924036.1985.9688820>
- Asadi, A., Sedighyan, A. M., & Mehrjerdi, A. (2022). Effects of the Spread of Corruption on Earth to Economic Crimes Based on the Specific Characteristics of These Crimes. *Private and Criminal Law Research Quarterly*, 18(51), 127-149. <https://doi.org/10.30495/jlap.2022.18491>
- Asadi, A., Sedighyan, A. M., & Zare Mehrjardi, A. (2021). Extending "Corruption on Earth" to Economic Crimes: Foundations and Challenges. *Political Studies Quarterly*, 13(51), 139-157.
- Asadi, A., Sedighyan, A. M., & Zare Mehrjardi, A. (2022). The Impacts of Extending "Corruption on Earth" to Economic Crimes with an Emphasis on the Specific Characteristics of These Crimes. *Private and Criminal Law Research Quarterly*(51), 127-149. <https://www.id.ir/paper/410516/fa>
- Ashuri, M., & Mirzaei, A. (2012). Criminal Law and Economic-Industrial Development. *Biannual Journal of Criminal Law Teachings*, 2(4), 3-34. <https://www.id.ir/paper/410516/fa>
- Bavi, A., Goldost Joibari, R., & Gholami, H. (2019). Pathology of Iran's Criminal Policy in the Field of Economic Crimes. *Research Journal of Private and Criminal Law*, 16(1), 11-32. <https://www.sid.ir/paper/515584/fa>
- Belousova, S. (2016). Economic Crimes. Trends and Ways to Overcome Them (With the Irkutsk Oblast as an Example). *Problems of Economic Transition*, 58(7-9), 776-793. <https://doi.org/10.1080/10611991.2016.1251223>
- Canveren, Ö. (2023). The Agenda for the Fight Against Corruption in Turkey – European Union Relations. *Liberal Düşünce Dergisi*(112). <https://doi.org/10.36484/liberal.1329408>
- Chin, J. (2016). Malaysia: Heading for Sharia Domination? *The Round Table*, 105(6), 737-739. <https://doi.org/10.1080/00358533.2016.1246857>
- Faysal, A., & Arifuzzaman, M. (2022). Financial Crimes: Activities that Amount to Money Laundering Offences. *British Journal of Arts and Humanities*, 4(3), 89-96. <https://doi.org/10.34104/bjah.022089096>
- Feher, I., & Borlea, S. (2021). Corruption and Money Laundering – Basic Components of Economic and Financial Crime. *The Annals of the University of Oradea. Economic Sciences*(2), 219-228.
- Ghahramani, M., & Sayebani, A. (2019). Comparative Study of Specialised Anti-corruption Courts in Iran Underlining the Principle of the Certainty of the Execution of the Penalties. *Journal of Criminal Law Research*, 7(27), 187-220. <https://doi.org/10.22054/jclr.2019.39114.1845>
- Haji Tabar Firoozjaei, H., Asghari, R., & Shakeri, A. (2022). Islam's Participatory Criminal Policy Towards Economic Crimes. *Journal of Islamic Law and Jurisprudence*, 3(4), 1-17. <https://doi.org/20.1001.1.26767163.1400.3.4.1.6>
- Hossein Al-Hosseini, M., Alimardi, A., Dalir, H., & Ahmad Mousavi, M. (2021). A Comparative Study of the Role of Geographical Factors in the Commission of Economic Crimes from the Perspective of Iranian Law and Imami Jurisprudence and International Documents. *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 13(3), 717-705. <https://www.sid.ir/paper/1035248/fa>
- Jaenudin, J., & Arif Faizal, E. (2021). Sanksi Tindak Pidana Ekonomi dalam Fikih Pidana Islam. *Adliya: Jurnal Hukum dan Kemanusiaan*, 14(2), 209-226. <https://journal.uinsgd.ac.id/index.php/adliya/article/view/10122/pdf>
- Kamali, M. H. (2019). Shariah Punishments in Libya, the United Arab Emirates, and Qatar. In *Crime and Punishment in Islamic Law* (pp. 329-333). <https://doi.org/10.1093/oso/9780190910648.003.0033>
- Khodaeian Chegeni, Z. (2011). A Comparative Consideration of the Criminal Justice Systems of France and Iran in Confrontation with Economic Crimes. *Journal of Criminal Law Research*, 4(2), 31-58. <https://www.sid.ir/paper/223558/en>
- Kopteva, L., Budagov, A., & Trushevskaya, A. (2021). Impact of Corruption on the Economic and Environmental Security of the State.
- Kulmie, D. A., Hilif, M. D., & Sheikh Hussein, M. (2023). Socioeconomic Consequences of Corruption and Financial Crimes. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 13(5), 88-95. <https://doi.org/10.32479/ijefi.14714>
- Lubis, T. I. M., & Ramadi, B. (2023). Theoretical Studies Regarding Corruption, Corruption Crimes, and Perspective Studies on Islamic Criminal Law Theory (Fiqh Jinayah). *Al-Arfa: Journal of Sharia, Islamic Economics and Law*, 1(2), 84-96. <https://doi.org/10.61166/arfa.v1i2.38>
- Maverdi, A. A. M. *Al-Ahkam al-Sultaniyyah or Rule of Law*. Dar elhadis Publisher. <https://pdf.lib.efatwa.ir/92142/0/1>
- Mirkhalili, S. M., & Heidar, M. (2020). Reviewing the Jurisprudential Foundations of Execution of Economic Criminals. *Fighe Moqaran*, 7(14). https://fighemoqaran.mazaheb.ac.ir/article_105979.html?lang=en
- MirKhalili, S. M., & Heidari, M. (2019). Examining the Jurisprudential Foundations of the Execution of Economic Criminals. *Comparative Jurisprudence Scientific Biannual Journal*, 7(14), 83-104.

- Mirmohammadsadeghi, H., & Sotani Renani, A. (2024). Criminal Law Protection of Intellectual Property Rights in Architectural and Engineering Works in Iranian Law. *Economic and Commercial Law Researches*, 1(4), 11-40. <https://doi.org/10.48308/eclr.2024.234569.1048>
- Mousavi, M. (2013). Moharebeh in Iranian Jurisprudence and Law. *Journal of Islamic Jurisprudence Studies and Basis of Law*, 8(30).
- Otto, J. (2010). *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present*. Leiden University Press. <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/32882>
- Peters, R. (1994). The Islamization of Criminal Law: A Comparative Analysis. *Die Welt Des Islams*, 34(2), 246-274. <https://doi.org/10.1163/157006094X00116>
- Popko, V., & Popko, Y. (2021). Theoretical and Legal Characteristics of Economic Crimes of a Transnational Nature. *Baltic Journal of Economic Studies*, 7(1), 93-101. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2021-7-1-93-101>
- Powll, R. (2013). Shari'a Politics: Islamic Law and Society in the Modern World. *Journal of Law and Religion*, 28(1), 287-291. <https://doi.org/10.1017/S0748081400000345>
- Rahmanian, H., & Habibzadeh, M. (2012). Criminal Instrumentalism: Scope, Concept and Indicators. *Journal of Criminal Law Research*, 2(5), 47-71. https://jclr.atu.ac.ir/article_551.html
- Rosadi, A. (2021). Islamic Jurisdiction System in Saudi Arabia. *Al-Ahwal Al-Syakhsyiyah: Jurnal Hukum Keluarga dan Peradilan Islam*, 2(1). <https://doi.org/10.15575/as.v2i1.12170>
- Rostami, R., Jafari, M., Jamadi, A., & Babaei, D. (2022). Juridical and Legal Investigation on the Crime of the Economic Order Disturbance with Regard to the Crime of "Corruption on Earth". *Journal of Criminal Law Research*, 2(2), 27-36. https://www.jccj.ir/article_153499.html?lang=en
- Seraj, N. (2021). Organized Economic Crimes and Their Impact on the Country's Economic System (Case Study: The 3,000 Billion Toman Bank Fraud Case). *Encyclopedia of Legal Studies Quarterly*, 4(11), 55-81. https://jcl.llrc.ac.ir/article_246128.html
- Shahzad Cheema, M. A. (2023). Concept of 'Fasad-fil-Arz' According to Quranic Text; Crimes Attracting It and Punishment Awarded for Such Crimes. *SSRN Electronic Journal*, 1-4. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4404303>
- Splender, V. A., & Kozlova, A. (2019). Modern Domestic and Foreign Approaches to Assessing the State of Economic Crime and Its Impact on Economic Security. *Russian Journal of Resources, Conservation and Recycling*, 6(3), 1-9. <https://doi.org/10.15862/06ECOR419>
- Tadida, E. Z. N. (2023). Public Auditing: What Impact Does the Quality of the Institutional Framework Have on the Level of Corruption? *International Review of Administrative Sciences*, 89(4), 1131-1146. <https://doi.org/10.1177/00208523231155385>
- Tupman, W. (2015). The Characteristics of Economic Crime and Criminals. In *Handbook of Crime and Criminality* (pp. 3-14). <https://doi.org/10.4337/9781783475797.00009>
- Wang, L. (2024). The New Characteristics of Crimes that Undermine Market Economy Order and Regulation in Criminal Law. *International Journal of Social Sciences and Public Administration*, 3(1), 25-29. <https://doi.org/10.62051/ijsspa.v3n1.05>
- Yilmaz, I., Ahmed, Z., Bashirov, G., Morieson, N., & Shakil, K. (2022). *Islamist Populists in Power: Promises, Compromises and Attacks on Democratic Institutions*. Populism & Politics. <https://doi.org/10.55271/pp0013>